

Globalització, canvi tecnològic i competitivitat empresarial: cap a l'empresa xarxa

Manuel Castells
Jordi Vilaseca

Universitat Oberta de Catalunya

Avui, l'activitat econòmica es troba influenciada per dos importants motors de canvi: la globalització i la irrupció a l'esfera productiva de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). La creixent ampliació espacial i temporal dels mercats va modificant els esquemes de producció, distribució, intercanvi i consum de l'economia catalana, que, progressivament, s'insereix en un procés de transició cap a una economia global i basada en el coneixement, de la qual les TIC en són la seva infraestructura bàsica.

Sens dubte, un dels agents econòmics que més transformacions ha presentat durant els darrers anys ha estat l'empresa. Les resumim a partir de la consolidació d'un concepte: l'empresa xarxa. L'empresa xarxa és un model estratègic, organitzatiu i productiu que es fonamenta en la descentralització en xarxa del conjunt de les seves unitats de negoci. Aquest model, que supera els models d'organització consolidats als anys vuitanta i basats en la xarxa d'empreses, suposa una transformació del funcionament empresarial cap a un sistema de configuració variant en què el treball es fa en xarxa i en què es dilueix significativament la cadena integrada de valor. Però, aquesta nova manera de fer empresa no seria possible sense un potent instrument tecnològic. Les TIC fan possible el negoci electrònic (o *e-business*), és a dir, són la condició necessària per a fer empresa d'una altra manera; a través de les xarxes informàtiques i de telecomunicacions. Per tant, l'*e-business* no només abraça el conjunt de noves activitats productives que han sorgit arrel de l'ús productiu de les TIC, les anomenades empreses "puntcom". Les activitats productives tradicionals també afegeixen valor, tot i que amb diferents intensitats, amb l'ús de les tecnologies digitals.

En aquest sentit, és important assenyalar que la relació entre els profunds canvis de la demanda i de l'oferta, derivats de la creixent integració econòmica mundial, i l'ús de les tecnologies digitals, com a instrument per afegir valor a una producció a la qual se li requereixen dosis creixents de coneixement, no és unidireccional. No entendríem a la globalització sense la seva principal infraestructura: les TIC, però tampoc entenem l'ús empresarial de les tecnologies digitals sense els seus objectius prioritaris: l'augment de la productivitat, el guany de la quota de mercat i, en definitiva, l'optimització dels beneficis. Així doncs, aquesta implicació té un caràcter molt més complex que el d'una simple relació unidireccional. Podem afirmar, per tant, que les transformacions de l'activitat empresarial vinculades amb els usos de les TIC no és poden aïllar ni dels processos de més calat amb els quals estan imbricades ni de l'estructura i de la configuració de l'activitat empresarial.

És, precisament, dins d'aquest joc d'interaccions que hem de situar el procés de canvi que està vivint l'empresa catalana en l'actualitat. Com assenyalen diverses investigacions a l'àmbit internacional, la vinculació entre la inversió i l'ús de la tecnologia digital i els resultats empresarials, en especial la productivitat i la competitivitat, no és directa. De fet, als darrers anys hi ha hagut una important controvèrsia acadèmica al voltant de la implicació que la inversió tecnològica suposava sobre els resultats empresarials. Efectivament, si l'extraordinari volum d'inversió i els esforços per a millorar els usos empresarials de les TIC no es veuen repercutits en termes de millores d'eficiència i de quotes de mercat, aleshores perquè malbaratar recursos i desorganitzar la gestió? O, al contrari, si estem

davant d'un període de notables vinculacions entre la inversió i l'ús digital i la productivitat i la competitivitat de les nostres empreses, aleshores cal una aposta decidida per a adequar els recursos humans i l'organització de l'empresa a les exigències de les noves tecnologies i del procés de globalització.

Amb tot, sembla que hem arribat a un consens en relació amb el fet que les condicions organitzatives i de producció dins de l'empresa i el nivell de formació i de qualificació dels recursos humans complementen a la inversió tecnològica en l'explicació de la productivitat i la competitivitat de les empreses. A tall d'exemple, com sabem les TIC basen el seu funcionament en la comunicació en xarxa; doncs bé, aquelles empreses que no orientin la seva activitat cap a la flexibilitat i la descentralització, tant pel que fa a les seves activitats internes com pel que fa a la seva relació amb els agents externs immediats (proveïdors, clients i distribuïdors) difícilment aprofitaran totes les avantatges del procés de digitalització. De la mateixa manera, aquelles empreses que no adaptin la seva estructura organitzativa, cap a un disseny basat en la formació i l'autonomia del treball, segurament no trauran tot l'avantatge competitiu que la inversió i l'ús digital els hi podria proporcionar. De fet, una tecnologia de la informació i la comunicació introduïda i organitzada rígidament i verticalment pot reforçar les tendències burocràtiques i alineadores a l'interior de les empreses.

Quina és la situació de les empreses catalanes davant del nou context plantejat pel binomi globalització-TIC? Doncs bé, com assenyalen alguns dels resultats del projecte d'investigació sobre l'empresa xarxa a Catalunya (<http://www.uoc.edu/in3/pic/cat/pic21.html>), l'estructura del teixit productiu de l'economia catala-

na, caracteritzada per la importància decisiva de la micro i la petita empresa condiona el procés de transició cap a l'economia global del coneixement. Els resultats de la investigació assenyalen la correlació positiva entre la inversió tecnològica digital i la productivitat dels béns de capital, de la mateixa manera que s'aprecia una relació positiva entre la inversió tecnològica i la qualitat del treball. D'aquesta manera, la productivitat del capital i del treball es vinculen a través de clars efectes sinèrgics, caracteritzats per una notable importància de la inversió i l'ús de les TIC. També es constata que si bé no hi ha una relació directe entre major dimensió i més productivitat, com a resultat de la progressiva importància relativa de la flexibilitat com a instrument competitiu, sí que s'aprecia que els guanys de productivitat són significativament superiors en les empreses de menor dimensió. Al mateix també, també es destacable que la majoria d'empreses de menys dimensió no percep la necessitat o no disposa de recursos per a la inversió i l'assimilació productiva de les TIC.

En resum, tot i que les TIC han començat a jugar un paper rellevant en l'explicació d'alguns avenços de productivitat, la infrautilització d'aquestes tecnologies, les debilitats organitzatives i la manca de qualitat dels recursos humans es consoliden com alguns dels principals punts febles del nostre model de creixement econòmic. En la mesura que un 88% de les empreses catalanes son microempreses, amb menys de 5 treballadors i amb una participació superior al 50% sobre el total del valor afegit brut privat, apreciem que la reserva de productivitat i de competitivitat continguda en el nou sistema tecnològic i organitzatiu, caracteritzat per l'empresa xarxa, només es manifesta de forma limitada a una petita part d'empreses i a alguns sectors. Tot un repte per al futur immediat.